

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану

МАТЕРІАЛИ

***XX всеукраїнської
науково-практичної
конференції
14-15 травня 2024 року***

Київ
2024

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г.С. Костюка НАПН УКРАЇНИ,
ЛАБОРАТОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ,

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Петра Могили
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. Каразіна
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Тараса Шевченка

за підтримки

ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «Товариство Незалежних Експертів»,
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «DESPRO»,
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «Всеукраїнська фундація психолого-соціальної
допомоги, підтримки та розвитку особистості, спільнот та громад «Ідентичність»,
НУО «Борисфен», Greece – Ukraine Business Hub

«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану»

Матеріали

XX всеукраїнської науково-практичної конференції

14-15 травня 2024 року

Київ, 2024

УДК 159.9(477)"20"(082)

Рекомендовано до друку

*на засіданні Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 7 від 27 червня 2024 р.)*

Рецензенти:

О. І. Власова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Н. В. Пророк – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Редакційна колегія:

Максименко С. Д., доктор психологічних наук, професор,

Варава Л. А., кандидат психологічних наук, доцент,

Вернік О. Л., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,

Львовичкіна А. М., доктор психологічних наук, професор,

Люта Л. П., кандидат соціологічних наук, доцент,

Паламарчук О. М., доктор психологічних наук, професор,

Швалб Ю. М., доктор психологічних наук, професор

Сучасні проблеми екологічної психології: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану : матеріали XX всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-15 травня 2024 року: Зб. матеріалів // За ред. Ю.М. Швалба. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 115 с. (електронне наукове видання)

У матеріалах конференції викладено результати досліджень щодо найбільш актуальних міждисциплінарних проблем теорії і практики екологічної психології, зокрема щодо стратегій життєдіяльності в умовах ситуаційної невизначеності, її опануванню у різних аспектах і розрізах. Значну увагу приділено практикам і технологіям допомоги і підтримки осіб у поточній ситуації війни. Представлені розробки дослідників будуть корисні як фахівцям консультативних практик, фахівцям соціальної роботи, представникам недержавних громадських організацій, педагогам, так і науковцям – психологам, юристам, соціологам, усім, хто цікавиться проблемами сучасної екологічної психології, її підтримуючим і розвивальним потенціалом.

Матеріали подано в авторській редакції.

За достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо відповідають автори публікацій

УДК 159.9(477)"20"(082)

© Національна академія педагогічних наук України, 2024

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПНУ, 2024

© Лабораторія екологічної психології, 2024

ЗМІСТ

<i>Александров Д. О.</i> Свідома десоціалізація маргіналітету як форма аутодеструкції	5-7
<i>Білоножка І. Г.</i> Прояв фрустрації у працівників сфери «людина-людина» внаслідок впливу війни	8-10
<i>Варава Л. А.</i> Створення мрії як умова проектування власного майбутнього	11-12
<i>Вернік О. Л.</i> Життєві стратегії біженців від військових конфліктів: аналітичний огляд досліджень	13-16
<i>Волинець Н. В.</i> Рекомендації психологам та юнакам стосовно формування позитивного образу фізичного Я	17-22
<i>Гончар Н. В.</i> Особливості адаптації жінок до кризових умов в залежності від стилю життя	22-27
<i>Горбань Г. О., Шевченко Н. Ф.</i> Стратегічне мислення як ресурс ефективної життєдіяльності в умовах невизначеності	27-30
<i>Грушева М. Ю.</i> Наслідки перебування в довготривалій травматичній події в емоційній сфері особистості	31-34
<i>Гуляк У.</i> Особливості мотивації військовослужбовців, призваних по мобілізації на особливий період	34-38
<i>Дідковський С. В.</i> Рефлексивне стратегічне мислення	38-40
<i>Дячок О. В.</i> Переваги групової психологічної роботи з клієнтами, які переживають втрату	41-43
<i>Єкімов В. О.</i> Особливості взаємозв'язку мотивації та антиципації фахівців ІТ-сфери при організації їх професійної діяльності	43-46
<i>Зелінська Я. Ц., Любченко К. В., Курочка А. С.</i> Проблема професійної адаптації особистості в умовах життєвої невизначеності	47-50
<i>Казначеев М. В.</i> Проблеми екологічної ризик-комунікації в умовах війни	50-52
<i>Кантор М. Є.</i> Психологічні аспекти прийняття рішень рятувальниками в умовах екстремальних ситуацій	53-56
<i>Качур В. О.</i> Інформаційні загрози як перешкода ефективної організації життєдіяльності особистості в умовах воєнного стану	57-60
<i>Кирпенко Т. М.</i> Перша психологічна допомога в кризових ситуаціях ...	60-63
<i>Корнієнко І. О.</i> Трансформації життєвого простору підлітків та юнаків в умовах воєнного стану	63-66
<i>Корх В. М.</i> Психотерапевтичні технології та психологічні практики підтримки дітей в умовах війни	67-71

(м. Київ, 14 – 15 тр. 2021 р.), http://ecopsy.com.ua/data/conf_2021/tezy_ecopsy_14-15_05_2021.html

2. Мартинсоне К., Фреймане Г., Колесникова Е. (2014). Психология здоровья в Латвии в контексте современных европейских исследований. Медицинская психология в России: электрон. науч. журн., № 5(28), <http://mprj.ru>
  3. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме : пер. с англ. / Селье Г. – М. : Наука, 1960. – 254 с.
  4. GS Everly Jr. (2013) Fostering Human Resiliency: Psychological Body Armor, Psychological First Aid, and Resilient Leadership. Ellicott City, MD: Chevron.
-

Корнієнко І. О.

*доктор психол. наук, професор,
Мукачевський державний університет
м. Мукачево, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасній психології застосування якісних методів у соціономічних науках стає все більш поширеним. Якісний підхід стає необхідним при дослідженні явищ, які складно або неможливо досліджувати експериментально та не можуть бути виміряні за параметрами кількості, інтенсивності або частоти повторення. Робота з феноменом "життєвого простору особистості" вимагає вибору цього якісного дослідницького підходу для реалізації нашого дослідження.

В нашому дослідженні брали участь молоді люди двох вікових категорій: підліткового (12-14 років) та юнацького (18-20 років) віку з різних регіонів України. Цей вибір респондентів обґрунтовується їхнім інтенсивним становленням як суб'єктності, особистісної самоідентифікації, особливо у взаємодії з оточуючим світом. Однак, важливо зазначити, що ці дві вікові категорії відрізняються соціально-психологічними, побутовими та психологічними умовами, які впливають на їхню сприйняття та реакції на навколишній світ.

Ми у 2023 році намагалися включити ті самі категорії респондентів за віком, школами як у аналогічному дослідженні 2016р. Багато учасників – внутрішньо переміщені особи, проте чуть більше 50% учасників – місцеві мешканці Закарпаття.

Дослідження було спрямовано на вирішення таких завдань:

1. Визначити зсув складових життєвого простору особистості підлітка та юнака та типів взаємозв'язків між ними у порівнянні з довоєнним періодом.

2. Виділити й описати типи життєвого простору особистості у порівнянні зрізу 2016 року до війни, та 2023 – під час.

Ці завдання були розгорнуті в ряді тактичних кроків: 1) з'ясувати, які об'єкти і явища сама особистість включає в свій життєвий простір; 2) виділити основні характеристики відносин особистості до цих об'єктів, а саме: а) причини, якими досліджуваний пояснює, чому дані об'єкти входять у його життєвий простір; б) емоційно-оцінне ставлення до цих об'єктів; в) займана позиція (суб'єктна, об'єктна); 3) основні складові життєвого простору особистості і відносини між ними.

Отримані інтерпретації вказують, що життєвий простір учнівської молоді не обмежується тільки значущим, близьким, улюбленим. В нього входить і те, з чим суб'єкт постійно «стикається», зустрічається, взаємодіє («сталість часу і місця», «спільність»). Причому, зустрічається не по своїй волі, а тому, що «так склалося». Одночасно, у життєвому просторі особистості виділяються позитивні і важливі (навіть, можна сказати, фундаментальні) для життя функції («захист» і «розвиток») (Корнієнко, 2017).

У воєнних реаліях життєвий простір учнівської молоді також не обмежувався лише значущими, близькими чи улюбленими елементами. Через вимушену взаємодію зі складними обставинами до його складу увійшли нові, не завжди бажані компоненти.

Часті переміщення, розлуки з рідними, вимушене спільне перебування в бомбосховищах, притулках чи на евакуації означали постійні "зіткнення" з новими місцями, людьми, ситуаціями поза власним вибором - "так склалося" через війну.

Водночас функції "захисту" та "розвитку", фундаментальні для життя, виходили на перший план. Пошук безпечного місця для схову, задоволення базових потреб у їжі, воді, медичній допомозі ставали критичними. А можливості для особистісного розвитку через навчання чи розвиваючі заходи різко обмежувалися.

Таким чином, до життєвого простору підлітків та юнаків вторглися нові, часто небажані елементи, пов'язані з вимушеними діями, переміщеннями, взаємодіями. Проте базові функції захисту та

елементарного виживання ставали пріоритетними на тлі війни, витісняючи розвиваючі можливості.

Водночас залишалася частина молоді, для якої незважаючи на труднощі війни, життєвий простір усе ж зберігав деякі звичні елементи - рідних, друзів, захоплення. Це допомагало їм зберігати ресурси для особистісного розвитку навіть у складних умовах.

Бажання змінити або зберегти свій життєвий простір (ЖП) визначалося відповідями на питання: «Хотілося б тобі змінити своє життя? Що б ти змінив в ньому? Яким би ти хотів його бачити?». Оцінка відбувалася за допомогою п'ятибальної шкали. Оцінка в 1 бал присвоювалася відповіді: «Ні, нічого міняти не хочу (навіть якщо щось в ньому не влаштовує)», 2 бали – «в цілому влаштовує, але ...» (наприклад: «Ні, хоча не погано було б жити в Парижі » або «Ні, все добре тільки хочу мати машину»), 3 бали – «ні», але при цьому висловлюється бажання змінити якусь істотну частину життєвого простору (наприклад, «змінити відносини з оточуючими, інше влаштовує»), 4 бали – відповідь «так», з апеляцією до Я або важливих подій/речей/людей («Так, поміняти відносини з друзями, у мене важкий характер, який не подобається деяким друзям»), 5 балів – повністю впевнене «так» («так, звичайно, але не виходить») (Корнієнко, 2017).

На тлі воєнних дій в Україні радикальним чином змінилося ставлення молоді до свого життєвого простору. Якщо до війни переважна більшість підлітків (55%) були задоволені існуючим станом речей і не бажали нічого змінювати, то під час війни ця частка, імовірно, суттєво скоротилася до 30%.

Життя в умовах постійної небезпеки, руйнувань, втрат та розлучень з близькими докорінно змінило світогляд і пріоритети молодих людей. Те, що раніше здавалося сталим і непорушним - сім'я, дім, навчання, дозволя - опинилося під загрозою або вже було втрачене. Стабільність і безпека життєвого простору перестали бути чимось само собою зрозумілим.

Тому значно більше підлітків і юнаків почали висловлювати рішуче бажання кардинально змінити своє життя чи окремі його складові (4-5 балів за шкалою). Події війни змусили їх глибоко переосмислити важливість певних елементів життєвого простору, як от соціальних зв'язків, місця проживання, способу життя тощо.

Навіть ті, хто раніше був задоволений своїм життям (2-3 бали), тепер все частіше прагнули докорінних змін у зв'язку із втратою звичного

середовища існування. Зберегти все як є стало практично неможливим через руйнівний вплив війни.

Поява таких життєвих викликів, як постійна загроза для життя, розлука з рідними, вимушена евакуація, втрата домівки, матеріальні нестатки різко актуалізували потребу відновити чи радикально змінити життєвий простір.

Дослідження змін у життєвому просторі підлітків і юнаків під час війни в Україні має надзвичайно важливе значення для розуміння глибинних трансформацій, які відбуваються з молодим поколінням в екстремальних умовах. Війна стала жорстким випробуванням, що кардинально змінило світогляд, ціннісні орієнтири та життєві пріоритети молодих людей.

До початку воєнних дій більшість підлітків були задоволені існуючим станом речей, їхній життєвий простір формувався під впливом сім'ї, навчальних закладів, звичного соціального оточення. Однак із розгортанням бойових дій стабільність і безпека зникли, а життєвий простір зазнав руйнівного впливу. Значна частина молоді опинилася в ситуації вимушеної евакуації, розлуки з рідними, втрати домівок, матеріальних негараздів.

У цих екстремальних умовах кардинально трансформувалося ставлення до життєвого простору. Більшість висловлювала рішуче бажання змінити своє життя або окремі його складові - соціальні зв'язки, місце проживання, спосіб існування. Зберегти все попереднє виявилось практично неможливим через деструктивний вплив війни.

Життєвий простір молоді поповнився новими, часто небажаними елементами - вимушені переміщення, спільне перебування в бомбосховищах, залежність від гуманітарної допомоги. На перший план вийшли базові потреби у виживанні, захисті, безпеці, відсунувши на другий план можливість для особистісного розвитку.
